

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA KUHITIMU KIDATO CHA SITA

121/2

KISWAHILI 2

(Kwa watahiniwa walioko na wasiokuwepo Shuleni)

Muda: Saa 3

ANSWERS

Mwaka: 2006

Maelekezo

1. Karatasi hii inasehemu A, B, C, D na E zenye jumla ya maswali **tisa (9)**
2. Jibu maswali Matano ukichagua swali moja kutoka sehemu A,B, C na D. Katika sehem E, Swali la tis ani la lazima.
3. Zingatia maelekezo ya kila swali.

maktaba.tetea.org

1. Jadili vikwazo vinavyoweza kuingilia uhuru wa mwandishi.

Uhuru wa mwandishi unaweza kuingiliwa na vikwazo mbalimbali vinavyotokana na mazingira ya kijamii, kisiasa, na kiuchumi. Baadhi ya vikwazo hivyo ni pamoja na:

Udhibiti wa Serikali: Serikali zinaweza kuweka sheria na kanuni zinazozuia uhuru wa kujieleza, kama vile Sheria ya Huduma za Habari, ambayo inaweza kumlazimisha mwandishi kujizuia kuandika mada fulani kwa hofu ya kuchukuliwa hatua za kisheria.

Shinikizo la Kijamii na Kitamaduni: Mila na desturi za jamii zinaweza kumwekea mwandishi mipaka katika kujadili masuala yanayohusiana na dini, jinsia, au masuala mengine nyeti, hivyo kumfanya ajikite katika mada zinazokubalika kijamii pekee.

Ukosefu wa Rasilimali: Waandishi wengi wanakabiliwa na changamoto za kifedha na ukosefu wa vitendea kazi, hali inayoweza kuathiri ubora na uhuru wa kazi zao.

2. Onesha matatizo yanayoikabili fasihi andishi ya Tanzania. Toa mifano madhubuti.

Fasihi andishi ya Tanzania inakabiliwa na matatizo kadhaa, yakiwemo:

Ukosefu wa Usomaji: Kuna upungufu wa utamaduni wa usomaji miongoni mwa Watanzania, hali inayosababisha kazi nyingi za fasihi andishi kutofikia wasomaji wengi.

Gharama za Uchapishaji: Gharama kubwa za uchapishaji na usambazaji wa vitabu zinafanya iwe vigumu kwa waandishi wengi kuchapisha kazi zao, na hivyo kupunguza utofauti wa kazi za fasihi sokoni.

Ukosefu wa Masoko: Waandishi wanakosa majukwaa ya kutosha ya kutangaza na kuuza kazi zao, hali inayosababisha kazi nyingi nzuri kutofikia hadhira inayokusudiwa.

3. Fafanua sifa za "Riwaya Pendwa" na athari zake kwa Tanzania ya leo.

"Riwaya Pendwa" ni aina ya riwaya zinazolenga kuburudisha wasomaji kwa hadithi za kulisimua, mapenzi, upelelezi, na maisha ya kila siku. Sifa zake ni pamoja na:

Lugha Rahisi: Hutumika lugha nyepesi na inayoeleweka kwa urahisi ili kuvutia wasomaji wengi.

Msimulizi wa Kulisimua: Hadithi huwa na msuko wa matukio unaovutia na kushika hisia za msomaji kutoka mwanzo hadi mwisho.

Wahusika Wenye mvuto: Wahusika wakuu mara nyingi huwa na sifa zinazowafanya wasomaji wajihusishe nao au kuwashabikia.

Athari za "Riwaya Pendwa" kwa Tanzania ya leo ni pamoja na:

Kukuza Utamaduni wa Usomaji: Kwa kuwa na hadithi zinazovutia, riwaya hizi zinachangia kuongeza hamasa ya usomaji miongoni mwa jamii.

Kuelimisha Jamii: Ingawa lengo kuu ni kuburudisha, mara nyingi riwaya hizi hujadili masuala ya kijamii na kutoa mafunzo kwa wasomaji.

Kukuza Lugha ya Kiswahili: Kupitia usomaji wa riwaya hizi, wasomaji wanajifunza matumizi sahihi ya lugha na kuongeza msamiati wao.

4. "Ili shairi liwe shairi ni lazima liimbike, litongolewe na hata lisomwe". Kubali au kataa kauli hiyo ukitibitisha kutoka katika vitabu viwili ulivyosoma kati ya hivyo vilivyotajwa hapo juu.

Ninakubali kauli hii kwa sababu shairi ni sanaa ya lugha inayolenga kugusa hisia na fikra za wasomaji au wasikilizaji. Katika diwani ya "Kimbunga" ya Haji Gora Haji, mashairi yameandikwa kwa mtindo unaoimbika na kutongolewa, hali inayoongeza mvuto na kueleweka kwa urahisi. Vilevile, katika "Mapenzi Bora" ya Shaaban Robert, mashairi yanasomeka kwa urahisi na yana mpangilio wa vina na mizani inayowezesha kuimbika, hivyo kuthibitisha umuhimu wa shairi kuimbika, kutongolewa, na kusomwa.

5. Kwa kutumia vitabu viwili ulivyosoma kati ya hivyo vilivyotajwa hapo juu, jadili kwa kina tofauti kati ya tenzi na mashairi.

Katika "Kimbunga" ya Haji Gora Haji na "Mapenzi Bora" ya Shaaban Robert, tofauti kati ya tenzi na mashairi zinaonekana kama ifuatavyo:

Diwani ya "Kimbunga" ya Haji Gora Haji:

Muundo wa Mashairi: Mashairi katika diwani hii yana miundo mbalimbali kama vile tarbia (mistari minne) na tathlitha (mistari mitatu), ambayo inachangia uimbikaji na urahisi wa kutongolewa.

Maudhui: Mashairi haya yanazungumzia mawaidha mbalimbali katika maisha na suala zima la ujenzi wa jamii mpya, yakitoa maadili na maonyo kwa jamii.

Lugha na Mtindo: Mwandishi ametumia lugha ya kisanaa yenye tamathali nyingi za lugha, ikiwemo tashbihi na istihara, ili kufikisha ujumbe kwa njia ya kuvutia na yenye athari kwa msomaji.

Diwani ya "Mapenzi Bora" ya Shaaban Robert:

Muundo wa Utenzi: Utenzi huu una beti nyingi zenye mistari minne kila moja, na hufuata mpangilio maalum wa vina na mizani, unaowezesha kuimbika na kutongolewa kwa urahisi.

Maudhui: Utenzi huu unajadili mapenzi bora, yaani mapenzi ya kupendana wanajamii wote bila kujali tofauti za rangi, dini, kabila, na tofauti nyingine, pamoja na kumpenda Mwenyezi Mungu, ili kuifanya dunia kuwa mahala pazuri pa kuishi.

Lugha na Mtindo: Mwandishi ametumia lugha nyepesi na yenye mvuto, ikijumuisha matumizi ya picha na ishara, ili kufikisha ujumbe wake kwa wasomaji wa rika na tabaka mbalimbali.

Kwa hiyo, tofauti kati ya tenzi na mashairi zinaweza kuonekana katika muundo, maudhui, na matumizi ya lugha, ambapo tenzi mara nyingi huwa na muundo mrefu na wa kusimulia hadithi au mafundisho maalum, wakati mashairi yanaweza kuwa mafupi na kugusa hisia au mawazo kwa ufupi.

6. Kwa kutumia vitabu viwili ulivyosoma kati ya hivyo vilivyotajwa hapo juu, jadili tofauti zilizopo kati ya ushairi wa kimamboleo na ule wa kimapokeo, ukionyesha ubora na udhaifu wake.

Katika diwani ya "Kimbunga" ya Haji Gora Haji na "Mapenzi Bora" ya Shaaban Robert, tofauti kati ya ushairi wa kimamboleo na ule wa kimapokeo zinaweza kuonekana kama ifuatavyo:

Diwani ya "Kimbunga" ya Haji Gora Haji:

Ushairi wa Kimamboleo: Mashairi katika diwani hii yanajumuisha maudhui yanayoakisi changamoto za kisasa kama vile mabadiliko ya kijamii na kiuchumi. Haji Gora Haji anatumia lugha ya kisasa na mitindo mipya ya uandishi, ikiwemo uhuru katika mpangilio wa vina na mizani. Ubora wa ushairi huu ni uwezo wake wa kuwasilisha mada za kisasa kwa njia inayoendana na wasomaji wa leo. Hata hivyo, udhaifu unaweza kuwa ni kupoteza baadhi ya sifa za kiasili za ushairi wa Kiswahili, kama vile muundo wa kiasili wa mashairi.

Diwani ya "Mapenzi Bora" ya Shaaban Robert:

Ushairi wa Kimapokeo: Mashairi katika diwani hii yanazingatia sana kanuni za ushairi wa kimapokeo, kama vile matumizi ya vina, mizani, na lugha ya kisanaa yenye tamathali nyingi za lugha. Shaaban Robert anatumia lugha ya kifasaha na mitindo ya kiasili, akizingatia sana sheria za utungaji wa mashairi ya kimapokeo. Ubora wa ushairi huu ni kuhifadhi na kuendeleza utamaduni wa ushairi wa Kiswahili, pamoja na kutoa mafunzo ya kimaadili na kijamii. Hata hivyo, udhaifu unaweza kuwa ni ugumu wa lugha na mitindo inayoweza kuwa changamoto kwa wasomaji wa kisasa kuelewa na kufurahia.

7. "Msanii halisi ni yule anayeweza kueleza jamii yake ukweli bila ya kuogopa". Thibitisha kauli hii kwa kutumia vitabu viwili ulivyosoma kati ya hivyo vilivyotajwa hapo juu.

Kauli hii inathibitishwa na waandishi Ben R. Mtobwa katika riwaya yake "Pesa Zako Zinanuka" na Mariama Bâ katika "Barua Ndefu Kama Hii", ambapo wote wawili wanaeleza ukweli wa jamii zao bila woga.

Riwaya ya "Pesa Zako Zinanuka" ya Ben R. Mtobwa:

Ufisadi na Rushwa: Mtobwa anafichua uozo wa rushwa na ufisadi katika jamii, akionyesha jinsi viongozi wanavyotumia madaraka yao vibaya kwa manufaa binafsi. Anatoa mfano wa wahusika wanaojihusisha na biashara haramu na matumizi mabaya ya rasilimali za umma, akionyesha athari zake kwa maendeleo ya jamii.

Uhalifu na Biashara Haramu: Mwandishi anajadili suala la uhalifu uliopangwa na biashara haramu, akionyesha jinsi vitendo hivi vinavyohatarisha usalama wa raia na kudhoofisha uchumi wa nchi. Anatoa mifano ya wahusika wanaojihusisha na magendo na ulanguzi, na jinsi wanavyotoroka mkono wa sheria kutokana na ushawishi wao.

Uzembe wa Vyombo vya Dola: Mtobwa anakosoa uzembe na ukosefu wa uwajibikaji katika vyombo vya dola, akionyesha jinsi baadhi ya maofisa wanavyoshindwa kutekeleza majukumu yao ipasavyo, na hivyo kuruhusu uhalifu kuendelea kushamiri. Anatoa mfano wa maofisa wanaopokea rushwa ili kuficha ukweli au kupotosha haki.

Riwaya ya "Barua Ndefu Kama Hii" ya Mariama Bâ:

Ukandamizaji wa Wanawake: Bâ anazungumzia ukandamizaji wa wanawake katika jamii ya Kisenegali, akionyesha jinsi wanavyonyimwa haki zao za msingi na kutendewa kama raia wa daraja la pili. Anatoa mfano wa mhusika mkuu, Ramatoulaye, anayekabiliwa na changamoto za kijamii baada ya kifo cha mumewe na kuachwa na watoto wengi wa kuwalea peke yake.

Ndoa za Mitala: Mwandishi anakosoa mfumo wa ndoa za mitala, akionyesha jinsi unavyosababisha mateso na huzuni kwa wanawake. Anatoa mfano wa Ramatoulaye, ambaye mumewe alimuoa mke wa pili bila ridhaa yake, na kusababisha kuvunjika kwa ndoa yao na maumivu makubwa kwa familia.

Mapokeo na Mabadiliko ya Kijamii: Bâ anajadili mgongano kati ya tamaduni za kiasili na mabadiliko ya kijamii, akionyesha jinsi baadhi ya desturi zinavyokwamisha maendeleo ya wanawake. Anatoa mfano wa Ramatoulaye, anayepigania haki zake na za watoto wake katika jamii inayoshikilia mila kandamizi.

Waandishi hawa wawili wameonyesha ujasiri wa kueleza ukweli kuhusu matatizo yanayoikabili jamii zao, bila kuogopa athari zinazoweza kujitokeza, na hivyo kuthibitisha kauli kwamba msanii halisi ni yule anayeweza kueleza jamii yake ukweli bila ya kuogopa.

8. Jadili uhalisi wa wahusika wawili wawili toka katika kila kitabu ulichosoma. Tumia vitabu viwili kati ya hivyo vilivyotajwa hapo juu.

Katika riwaya ya "Pesa Zako Zinanuka" ya Ben R. Mtobwa na "Barua Ndefu Kama Hii" ya Mariama Bâ, wahusika wamewasilishwa kwa uhalisi unaoonyesha maisha halisi ya jamii zao.

Riwaya ya "Pesa Zako Zinanuka" ya Ben R. Mtobwa:

Musa: Musa ni mhusika mkuu ambaye anajihusisha na biashara haramu na ufisadi. Anawakilisha watu katika jamii ambao, kwa tamaa ya mali, wanajihusisha na vitendo vya kihalifu bila kujali athari zake kwa jamii. Uhalisi wa Musa unaonekana katika jinsi anavyotumia nafasi yake kujinufaisha binafsi, tabia inayoshuhudiwa katika jamii nyingi.

Kamanda Juma: Kamanda Juma ni afisa wa polisi anayejitahidi kupambana na uhalifu na ufisadi. Anawakilisha maafisa wa sheria wenye nia ya dhati ya kulinda haki na kupambana na uovu katika jamii. Uhalisi wake unaonekana katika changamoto anazokutana nazo katika kutekeleza majukumu yake kutokana na mfumo uliokithiri wa rushwa.

Riwaya ya "Barua Ndefu Kama Hii" ya Mariama Bâ:

Ramatoulaye: Ramatoulaye ni mjane aliyeachwa na mumewe aliyemuoa mke wa pili. Anawakilisha wanawake wengi wa Kiafrika wanaokumbana na changamoto za ndoa za mitala na ukandamizaji wa kijinsia. Uhalisi wake unaonekana katika jinsi anavyokabiliana na hali hiyo kwa uvumilivu na hekima, akitafakari nafasi yake katika jamii na haki zake kama mwanamke.

Aissatou: Aissatou ni rafiki wa karibu wa Ramatoulaye ambaye naye anakumbana na changamoto za ndoa ya mitala. Tofauti na Ramatoulaye, Aissatou anaamua kuachana na mumewe na kujenga maisha mapya. Anawakilisha wanawake wanaothubutu kuvunja minyororo ya mila kandamizi na kutafuta uhuru na haki zao. Uhalisi wake unaonekana katika ujasiri wake wa kufanya maamuzi magumu kwa ajili ya ustawi wake binafsi.

9. Kwa kutumia vitabu viwili ulivyosoma kati ya hivyo vilivyotajwa hapo juu, jadili kwa kina jinsi heshima ya mwanamke inavyoongezeka au kupungua kutegemea madaraka aliyopewa.

Katika riwaya ya "Barua Ndefu Kama Hii" ya Mariama Bâ na "Vuta N'Kuvute" ya Shafi Adam Shafi, heshima ya mwanamke inaonekana kuongezeka au kupungua kulingana na nafasi na madaraka aliyopewa katika jamii.

Riwaya ya "Barua Ndefu Kama Hii" ya Mariama Bâ:

Ramatoulaye: Baada ya kifo cha mumewe, Ramatoulaye anakabiliwa na changamoto za kijamii na kiuchumi. Hata hivyo, kupitia elimu na ufahamu wake, anapata heshima katika jamii kwa kusimamia familia yake na kufanya maamuzi yenye busara. Hii inaonyesha jinsi elimu na nafasi ya mwanamke katika jamii inavyoweza kuongeza heshima yake.

Aissatou: Aissatou, baada ya kuachana na mume wake kutokana na ndoa ya mitala, anaamua kuendelea na masomo na kupata kazi yenye hadhi. Kupitia nafasi yake mpya, anapata heshima na kujitegemea, akionyesha jinsi madaraka na nafasi za kiuchumi zinavyoweza kuongeza heshima ya mwanamke katika jamii.

Riwaya ya "Vuta N'Kuvute" ya Shafi Adam Shafi:

Yasmin: Yasmin analazimishwa kuolewa na mwanaume asiyempenda, hali inayomnyima heshima na uhuru wake. Hata hivyo, anapokutana na Denge na kujiunga na harakati za ukombozi, anapata nafasi ya kujitambua na kujiheshimu zaidi. Hii inaonyesha jinsi nafasi na madaraka yanavyoweza kubadili mtazamo wa jamii kuhusu heshima ya mwanamke.

Mama yake Yasmin: Mama yake Yasmin, akiwa katika ndoa ya mitala, anakosa madaraka na nafasi ya kufanya maamuzi binafsi. Hii inasababisha kupungua kwa heshima yake katika familia na jamii kwa ujumla. Hali yake inaonyesha jinsi ukosefu wa madaraka na nafasi unavyoweza kupunguza heshima ya mwanamke katika jamii.

Kwa ujumla, riwaya hizi zinaonyesha kwamba heshima ya mwanamke katika jamii inaongezeka anapopewa nafasi na madaraka, kama vile elimu, ajira, na uhuru wa kufanya maamuzi. Kinyume chake, ukosefu wa madaraka na nafasi hizo husababisha kupungua kwa heshima na hadhi ya mwanamke katika jamii.

10. "Upendo ni chanzio cha mafanikio mengi katika jamii." Tumia vitabu viwili ulivyosoma kati ya hivyo vilivyotajwa hapo juu kuthibitisha au kukana kauli hiyo.

Katika tamthiliya ya "Kwenye Ukingo wa Thim" ya Ebrahim N. Hussein na "Morani" ya Emmanuel Mbogo, upendo unaonekana kuwa na nafasi muhimu katika kuleta mafanikio au changamoto katika jamii.

Tamthiliya ya "Kwenye Ukingo wa Thim" ya Ebrahim N. Hussein:

Upendo kati ya Herbert na Martha: Herbert na Martha wanapendana licha ya tofauti za kikabila. Upendo wao unawasukuma kuvunja mipaka ya kitamaduni na kuanzisha familia pamoja, jambo linaloonyesha jinsi upendo unavyoweza kuleta mabadiliko chanya katika jamii.

Upendo wa kifamilia: Licha ya changamoto wanazokutana nazo, familia ya Herbert na Martha inaonyesha mshikamano na upendo wa kifamilia, ambao unawasaidia kukabiliana na matatizo yanayotokana na mgongano wa tamaduni.

Upendo na msamaha: Baada ya kifo cha Herbert, Martha anakutana na changamoto nyingi, lakini upendo na msamaha vinaonekana katika jinsi anavyokabiliana na hali hiyo, akijaribu kuelewa na kusamehe wale waliomkosea.

Tamthiliya ya "Morani" ya Emmanuel Mbogo:

Upendo kwa nchi: Dongo na Jalia wanaonyesha upendo mkubwa kwa nchi yao kwa kupambana na wahujumu uchumi kama Nungunungu. Upendo wao kwa taifa unawasukuma kujitoa mhanga kwa ajili ya maslahi ya umma, jambo linaloonyesha jinsi upendo kwa nchi unavyoweza kuleta mafanikio katika jamii.

Upendo wa kijamii: Wahusika kama Mapoto na Malongo wanaonyesha upendo kwa jamii yao kwa kushirikiana katika vita dhidi ya uhujumu uchumi, wakionyesha mshikamano na umoja unaotokana na upendo wa kijamii.

Upendo na ujasiri: Jalia anaonyesha upendo na ujasiri kwa kuongoza kampeni ya kutokomeza hujuma, akishirikiana na wenzake bila woga wala wasiwasi, jambo linaloonyesha jinsi upendo unavyoweza kuleta mabadiliko chanya katika jamii.

Kwa kuzingatia mifano hii, inaonekana kwamba upendo unaweza kuwa chanzio cha mafanikio katika jamii, lakini pia unaweza kuleta changamoto pale unapokutana na vikwazo vya kitamaduni na kijamii.

11. Lugha ya taswira, ishara na picha si tu kwamba hutumiwa na washairi bali pia hutumiwa kwa kina katika kazi za tamthiliya. Thibitisha hoja kwa kutumia vitabu viwili ulivyosoma kati ya hivyo vilivyotajwa hapo juu.

Katika tamthiliya ya "Kwenye Ukingo wa Thim" ya Ebrahim N. Hussein na "Morani" ya Emmanuel Mbogo, matumizi ya lugha ya taswira, ishara na picha yanaonekana kwa kina, yakiongeza uzito wa maudhui na ujumbe unaowasilishwa.

Tamthiliya ya "Kwenye Ukingo wa Thim" ya Ebrahim N. Hussein:

Taswira ya "Ukingo wa Thim": Neno "Thim" ni neno la Kijaluo lenye maana ya mwitu. Kwa hiyo, "Kwenye Ukingo wa Thim" ni taswira inayoonyesha baadhi ya mila na desturi za zamani zinazoonekana kupitwa na wakati na hivyo ziko ukingoni kuisha.

Ishara ya mgongano wa tamaduni: Ndoa ya Herbert na Martha inatumika kama ishara ya mgongano kati ya tamaduni za kiasili na maisha ya kisasa, ikionyesha changamoto zinazotokana na mabadiliko ya kijamii na kiutamaduni.

Picha ya unyanyasaji wa kijinsia: Martha anapokonywa mali zote baada ya kifo cha mumewe, jambo linaloonyesha picha halisi ya jinsi wanawake wanavyonyimwa haki zao katika jamii kutokana na mila na desturi kandamizi.

Tamthiliya ya "Morani" ya Emmanuel Mbogo:

Taswira ya "Morani": Neno "Morani" lina maana ya shujaa au mpiganaji katika tamaduni za Kiafrika. Hapa, linatumika kumwakilisha Dongo na vijana wenzake wanaopambana na wahujumu uchumi, wakionyesha ujasiri na uzalendo.

Ishara ya uhujumu uchumi: Vitendo vya Nungunungu vya kuvusha kahawa na karafuu nje ya nchi kwa magendo ni ishara ya uhujumu uchumi unaofanywa na baadhi ya viongozi na wafanyabiashara wasio waaminifu, wakionyesha jinsi tamaa ya mali inavyoweza kuleta madhara kwa taifa.

Picha ya mapambano ya kitabaka: Mgongano kati ya Dongo na Nungunungu unaonyesha picha ya mapambano kati ya tabaka la wanyonge na tabaka la wenye nacho, likionyesha jinsi ukosefu wa usawa wa kiuchumi unavyosababisha migogoro katika jamii.

Kwa hiyo, matumizi ya lugha ya taswira, ishara na picha katika tamthiliya hizi mbili yanaongeza kina cha maudhui na kusaidia wasomaji kuelewa vizuri ujumbe unaowasilishwa na waandishi.

12. "Utimbakwiri (usaliti) una madhara makubwa katika jamii". Tumia vitabu viwili ulivyosoma kati ya hivyo vilivyotajwa hapo juu kuthibitisha kauli hii.

Katika tamthiliya ya "Kivuli Kinaishi" iliyoandikwa na Said A. Mohamed na "Nguzo Mama" ya Penina Muhando, usaliti unaonyeshwa kuwa na madhara makubwa katika jamii, kama ifuatavyo:

➤ "Kivuli Kinaishi" na Madhara ya Usaliti:

Uongozi Mbaya na Matabaka: Bi Kirembwe, kiongozi wa Giningi, anatumia uchawi na vitisho kudhibiti jamii yake. Anasaliti imani ya wananchi kwa kujali maslahi yake binafsi na kuendeleza matabaka, hali inayosababisha kukosekana kwa haki na usawa katika jamii.

Kukosekana kwa Haki: Utawala wa Bi Kirembwe unakandamiza haki za wananchi, akitumia nguvu za giza na hila kuwatisha na kuwanyanyasa. Usaliti huu wa uongozi unaleta hofu na kukosekana kwa amani miongoni mwa wanajamii.

Mapinduzi ya Kijamii: Wanajamii wanapogundua usaliti wa Bi Kirembwe, wanachochewa kufanya mapinduzi ili kuondoa utawala wake dhalimu. Hii inaonyesha jinsi usaliti unavyoweza kusababisha machafuko na mabadiliko makubwa katika jamii.

➤ "Nguzo Mama" na Madhara ya Usaliti:

Unyanyasaji wa Wanawake: Katika jamii ya Patata, wanawake wanakabiliwa na usaliti kutoka kwa wanaume na jamii kwa ujumla. Wananyimwa haki zao na kunyanyaswa kijinsia, hali inayosababisha kudumaa kwa maendeleo yao na ya jamii kwa ujumla.

Mila Kandamizi: Mila na desturi zinazowakandamiza wanawake zinaendelezwa na viongozi wa kijamii, wakisaliti matumaini na haki za wanawake. Usaliti huu unawafanya wanawake kuwa wanyonge na wasio na sauti katika maamuzi ya kijamii.

Harakati za Ukombozi: Wanawake wa Patata wanapoamua kujikomboa kutoka katika usaliti wa kijamii, wanakutana na upinzani mkali kutoka kwa viongozi wa kiume. Hii inaonyesha jinsi usaliti unavyoweza kuleta migawanyiko na migogoro katika jamii.

Kwa ujumla, tamthiliya hizi mbili zinaonyesha jinsi usaliti unavyoweza kuathiri vibaya jamii, kwa kusababisha ukosefu wa haki, migogoro, na kudumaa kwa maendeleo ya kijamii na kiuchumi.

13. Soma shairi lifuatalo kisha jibu maswali yanayofuata:

(i) Julius Kambarage Nyerere hayuko nasi tena
Pigo la kifo chake limepenya ndani ya moyo wetu
Ndiyo, tutabaki nalo katika maisha yetu

(ii) Baba wa taifa alizaliwa kijijini
Kijiji kidogo kikitenganishwa na vingine
Kulikuwa na sherehe kijijini hapo
Maua ya rangi mbalimbali
Yaliyumba kufuata pepo za mashariki
Nao ndege waliochoka kuzurura kijijini hapo
Walimba nyimbo za nuru
Na ombe walikuwa malishoni
Nao pia walicheza na kuimba nyimbo
Kwa kupuliza sauti zilizowakoma za kwao zao
Ni dalili kuwa mtu mashuhuri
Alizaliwa

(iii) Ee Rabi, inashangaza jinsi usandavyo waja wako
Ulimwandaa Mwalimu kwa ajili yetu
Alifanikiwa kuingia katika chuo cha upewek, Makerere

(iv) Mwalimu ametangulia nyumbani
Karibu atakutana na familia yake
Kila mmoja wetu ana simanzi
Mwalimu amerjea nyumbani
Sasa atahudumia ndugu zake wa damu
Na rafiki zake wa karibu

(v) Mwalimu mengi alifanya
Aliwakusanya watu akawahamasisha kisiasa
Akawaongoza, akamkimbiza mkoloni

Akatia mbaroni
Achiawe huru, achiawe huru
Ketele zilisikika, vishindo vilisikika
Ndipo aliachiwa huru
Hii ilidhihirisha sauti ya mnyonge ni umoja

(vi) Umefanya maajabu makuu ndani na nje
Muungano umeungwa mkono, baada ya anguko la Mwingereza
Na kama ilivyokuwa kwa Nkrumah
Tanganyika haiwezi kuwa huru
Lazima tuwasaidie kaka na dada zetu
Kuzikomboa Nchi za Mstari wa Mbele
Kukomboa Afrika, ni ushahidi tosha
Ulikuwa kila mahali

(vii) Wakati Fulani nakumbuka yako maneno
Hatuna uwezo, kutuma roketi mwezini
Kama nchi nyinginezo, lakini twaweza tuma
Roketi za upendo na matumaini kwa wenzetu
Popote walipo

(viii) Kuonyesha shukrani kwako
Walimwita rubani wa Mwalimu
Mwalimu kwa kutanguliza herufi kubwa

(ix) Hata baada ya Uhuru Afrika yapata makovu mapya
Ukabila, udini na migawanyiko mingine
Bara kote ni migogoro, migogoro, migogoro
Barani kote ni vita, vita, vita
Burundi, Burundi, Burundi. Nani atatue mgogoro wao
Mwana wa Afrika aliitwa. Burundi kuna shari
Heri kupatikana ni mpaka kazini kurejea

(x) Yake yalikuwa maisha ya ajabu
Ni mfano wa kuigwa Rabuka twaikumba
Utufundishe kufuata alotuachia
Julius utuombee tupate kitanda
Bwana alitoa na sasa ametwaa

(a) Dhamira ya msanii ni kuonyesha mchango wa Julius Kambarage Nyerere katika ukombozi wa Tanzania na Afrika nzima. Msanii pia anasisitiza umuhimu wa utu, mshikamano wa jamii, na urithi wa heshima aliouacha Nyerere.

(b) Ishara zilizodhihirisha ujao wa mtu mashuhuri ni:

- Sherehe zilizofanyika kijijini wakati wa kuzaliwa kwake.
- Maua ya rangi mbalimbali yaliyoashiria furaha.
- Ndege waliosimama na kuimba nyimbo za nuru.

(c) Maajabu makuu aliyoyafanya Mwalimu ni:

- Kuongoza harakati za kisiasa dhidi ya ukoloni.
- Kusimamia muungano wa Tanganyika na Zanzibar.
- Kushiriki katika ukombozi wa Afrika kwa kusaidia nchi nyingine kujipatia uhuru.

(d)

(i) Katika ubeti wa (iv), msanii ana maana ya kiongozi mwenye busara ambaye amewahi kuwaongoza watu wake kwa hekima na upendo.

(ii) “Heri kupatikana ni mpaka kazini kurejea” ina maana kuwa amani na utatuzi wa migogoro vinaweza kupatikana kwa bidii na juhudi kubwa.

(e) Takriri katika ubeti wa (ix) imetumika kwa kurudia maneno kama “migogoro, migogoro, migogoro” na “vita, vita, vita” ili kusesitiza hali mbaya ya migogoro na vita vinavyoendelea barani Afrika. Hii inalenga kuhamasisha juhudi za kumaliza migogoro hiyo.

14. Soma habari ifuatayo kisha jadili mbinu za kifani zilizotumiwa.

Shetani:

Unajua mimi nani?

Mimi shetani.

Siyo jina wala kuhani

Mimi shetani.

Uwezo wangu haufadhiki

Uwezo wangu haushabihi

Ubaya wangu hausomeki

Ninaweza:

Ninaogofya:

Ninapumbaza:

Ninaudhuru:

Ninafahamu nitakavyo

Nikijua ni nani na nguvu ni mimi

Ninayeweza kuwa na nguvu ni mimi

Na mimi ni mwenye uwezo wa kutawala.

Je, unaniona sasa mimi nani?

Binadamu:

Kama ndege --- vile --- ndege

Shetani:

Sawa nimejigeuza ndege. Ninaweza kuhifadhiwa kuwa upepo, nikawa kila mahali.
Nawaona waliyo safi, nikijaa katika roho yako ya wao ya wenzao. Sasa tazama
Unaona nini?

Binadamu:
Na sasa unaona tawi?

Shetani:
Tawi limegeuka kitu!

Binadamu:
Unanishangaza.

Shetani:
Usishangae uwezo wangu. Nimekonesha miujiza ili uamini uwezo wangu (Anakaa juu
ya kitu kikubwa na kuburuta). Usipooge, kwakoo wee mimi rafiki. Wala
ulefu wangu si matai (Anatikia kwa wala unalipo). Unaogopa?

Binadamu:
Ndiyo.

Shetani:
Unanichaa?

Binadamu:
Ndiyo.

Shetani:
Unaogopa?

Binadamu:
Ndiyo.

Shetani:
Mbona sioni unyenyekevu wala uoga katika uso wako.

Binadamu:
Kipatocho moyoni si lazima kionekane usoni.

Shetani:
Sijali kipatocho moyoni. Ninajali kionekancha usoni. Onesha kwa dhahiri ninachotaka
kiona. (Anacheka). Baadaye utaafahamu kuwa uso uliozeka kuonesha kinachotaka
kuonekana na sio kinachotaka moyoni, basi wakati utaonyesha moyo wako usifarikiane

na uso wake. Unaelewa nasema nini?

Binadamu:

Naelewa.

Shetani:

Weka akili hilo utakuja kulita baadaye. (Kwa ukali) Njoo hapa!

(Binadamu anakaa) siyo hivyo siyo hata kidogo. Jaribu tena we, njoo hapa.

(Binadamu anakuja mbio) Ah, siyo hata kidogo. Jaribu tena. We njoo hapa

(Binadamu anakuja mbio. Akifika haraka anajikwaa kwa kwawez. Hebu jaribu tena.

We njoo hapa. Akifika karibu anajikwaa. Anasujudu.)

Shetani:

Rafiki yangu mpenzi nisanii nataka nikupe. Lakini siri hii ni mimi. Na mimi moyo wangu unatuma nikafanye hidaya siri hii.

Binadamu:

Unanitukuza (Shetani anachekeka kwa upole)

Shetani:

Abadan. Hebu hasii nikuongez onzea siri yenyewe ni kwa lugha ya kristen.

Binadamu:

Gashalazeriwas.

Shetani:

Sema nini kware.

Binadamu:

Gashalazeriwas.

Shetani:

Sema kwa dhati yako.

Binadamu:

(Anasema kwa dhati) Gashalazeriwas.

Shetani:

Liacho likinione rohani ya nafsi ya yako.

Binadamu:

Gash---Gash---aah

Shetani:

Rafiki mpenzi Rafiki Mwanandi.

Ninakufuta, wa Mifike, wa daima. Ninakupokea. Ninarifurahia leo, siku ya uzao wako. Kutoka katika uso juu, kujua katika mwaga ulimwengu na nuru nyepoo. Simama katika uwazi wako.

Binadamu:

Uko wapi? (Shetani anacheka)

Binadamu:

Jitokeze. (Kimya kirefu) Jitokeze kama wewe mwanaume kweli.

Jitoe. Unaogopa? Ushujaa wako wote unayeyuka ukimwona nitu kashika sahili? Tokea, mwoga wewe.

Uko wapi?

Shetani:

Ndiyo.

Binadamu:

Uko wapi? (Shetani anacheka)

MAJIBU:

i. Personification: Shetani amepewa tabia za kibinadamu kama kuzungumza, kucheka, na kujadiliana na binadamu, jambo linalosisitiza nguvu zake za kipekee.

ii. Taswira: Mtunzi ameunda picha za mazingira ya kutisha, kama Shetani kujigeuza ndege na kuwa kila mahali, hali inayozua hofu kwa msomaji.

iii. Mazungumzo: Mahojiano ya moja kwa moja kati ya Shetani na Binadamu yameonesha mvutano na kusisitiza ushawishi wa Shetani kwa Binadamu.

iv. Tashbihi: Lugha ya kushabihisha imetumika, mfano "Kama ndege vile" inalinganisha hali ya Shetani kuwa sawa na ndege kwa mtazamo wa Binadamu.

v. Kinaya: Kuna kinaya kwa jinsi Shetani anavyojionyesha kama rafiki wa Binadamu, huku akimletea hofu na maangamizi.

vi. Lugha ya mafumbo: Shetani hutumia lugha ya mafumbo na ishara kama "Gashalazeriwas" ambayo inatoa maana fiche inayotegemea msomaji kuichambua.

vii. Mkazo: Mtunzi ametumia mkazo katika mazungumzo kwa kurudia maneno, mfano "Njoo hapa" na "Ndiyo," ambayo yanaonyesha hali ya kusitasita kwa Binadamu.

viii. Takriri: Kurudia maneno na sauti kama "Gash---Gash---aah" kunasisitiza hali ya hofu na mashaka ya Binadamu mbele ya Shetani.